

۴- بەر بەرە رۆژکى فەقا

ناقى جەھكى يە، دكە قىتە رۆژئاقاي قەسرا مىرى، لدويف ديتنا مە جەھى روينشتنا فەقا بوو، نەخاسمە ل رۆژىت ب حەتاف يىت زقستانا، گومان تى نىنە كو بەر بەر رۆژىت زقستانا رەنگەكى ديوانگەھىت كوردەوارى بوون و جقات لى دەھاتنە گرىدان، بەر بەر رۆژکى فەقا ژى جەھى ديوانىت فەقا بوو، دان و ستاندىت زانستى لى دكرن، دگەل ھندى ژى خو ل بەر حەتافى گەرم دكرن، ژ بەر كو جەھى كەلى يى بلند و بەربايە، سى و سەرمايا لى زۆرە.

۵- جوهنى يى ھەسپى پاشاى

دكە قىتە ژىرى يا كوچكا مىرى، خەلكى ئەرزى دىبىژن: جەھى ئاقدانا ھەسپى مىر (ئەحمەد بەگى) بوو، يى ژ دەقەرا (شىخان) بو خو ئىناى^(۱)، ئەف جوهنى يە ھەتا نۆكە ژى يى ماى^(۲).

۶- بركا قىرى

جرنىە كى دكە قىرى كۆلايە، چو پىزانىنىت ب دورستى ل دۆر ئەگەرەت چىكرنا وى نىن، ژ بەر كو لدويف ديتنا من تى جەھى عومباركرنا قىرى بوو، يى كو ژ لايى مىرىت كەلا ئەرزى قە ژ بو دانا ئاقاھى يا دەھاتە ب كارئىنان، ھەژى يە بىژىن كو چەندەكا زۆر يا قىرى ل كەلى ھەبوو، بەلى خەلكى دەقەرى ژ بو كارىت خو بىت تايبەتى ژى برن و چوژى نەھىلانە، نۆكە ژى دىبىژنە وى جەھى (بركا قىرى).

۷- گرتىخانە

دىوارىت وى ب قىرى و بەرا ھاتبونە نژىن، مىرىت كەلى ژ بو زىندانكرنا گونەھكارا ئافاكربوو، دكە قىتە ھندافى ماسرى، ئەم دىبىژن بىژىن ل جەھى رۆژھەلاتى قەسرا مىرى.

(۱) ژ بو پىتر پىزانىنا سەھكە بەر بەرى ( ) .

(۲) بەرى خو بدە بشكا وىنەيا .

۸- ماسرئ

دكه فېسته روژه هلاتي كهلې ب رهخ ده رگه هني سهره كي يتي كهلې شه، ديواريت وي ب بهري و قيري هاتبوونه ئاڤاكرن، ژ بو چيكرنا شهرهت و دوشاڤي دهاته ب كارئيپان.

۹- بركي

دكه فېسته ژيري يا ماسرئ، ئانكوژ ماسرئ پيدا، جووه كا ئاڤا كاني يتي كيشابوونه سهر و خه لكې كهلې ئاڤ ژي دبرن.

۱۰- ديوار و ده فنيته كهلې

شوينواريت ديواريت ئاڤاهي يتي كهلې هه تا نوكه ژي د ديوار و ئاشكرانه، بهلې شوينواريت ده فنيته كهلې يتي بي بنيات بووين و تني ئه و كه له كيت مابين يتي كوژ بو راگرتن و موكمكرنا ده فنيته هاتينه دانان، گومان تي نينه كو هه مي ديوار و ده فنيته كهلې ب بهر و كسل و گيچي دانابوون.

ب / شوينواريت ل ده رفهي تخويبي كهلې

ئهم دشپين شان شوينوارا بكه ينه دو پشك؛ پشكا ئيكي ئه و شوينوارن يتي ل روژه هلاتي كهلې، و يا دووي ئه ون يتي كول روژئاڤايي كهلې.

پشكا نيكي

۱- مزگه فتا نه رزي

ئه ف مزگه فته يا كو پشتي خراببوونا كهلې ژ لايي مه لا عوبه يدي شه هاتي به ئاڤاكرن هه تا بهري ئه نفاليت سالا (۱۹۸۸) ژي مابوو، پاشي ل ده مي ئه نفالا و هه وا خرابكرنا گونديت كوردستانا عيراقي ژ لايي له شكه ري رژيما عيراقي شه دگهل گوندي هاته خرابكرن، نوكه ژي شوينواريت وي يتي مابين.

۲- قوتابخانا ئەرزی

دیسسا ژ لایین مهلا عوبهیدی قه پشتی خرابیونا کهلن و ئاڤاکرنا مزگهفتی ل روژههلاتی مزگهفتی هاتیبوو ئاڤاکرن، بهلی ههر پشتی مرنا مهلا عوبهیدی خواندن لی نه مابوو و سهخبیری لی نه هاته کرن و خراب بوو و بی بنیات بوو. شوینواریت وی بیت تیکهلی وی خانی بووین یی کو پشتی خرابیونا وی ل سهر بنیاتی وی هاتی یه ئاڤاکرن، بهلی یا ئاشکرایه کو جهی وی ل روژههلاتی مزگهفتی بوو.

۳- گۆرانگهه

جهی کۆمبوون و نقیژایه ل رهخی ژیری یی جویا ئهرزی ب فهرشا هاتی یه چیکرن، بهری خرابیونا کهلن؛ تنی ژ لایین زهلاماقه دهاته ب کارئینان، بهلی پشتی کهل هاتی یه خرابکرن و خهلکتی ئهرزی ل نزار و بهروژا خانی بو خو ئاڤاکرین، بیوو جهی کۆمبوون و نقیژیت زهلاما، پاشی گۆرانگههکا دی ژ بو نقیژیت ژنان ب رهخقه هاته چیکرن. ههتا نوکه ژ ی ما^(۱).

۴- گۆری بهکر بهگن ئهرزی

دکه فیهته پشتا گۆرانگههی، دناقبهرا وی و گۆرانگههی دا تنی جویا ئاڤی یه. ل دهستپیکتی یی ب تنی بوو، پاشی عهلی بهگ ب رهخقه هاته قهشارتن و هندهکیت دی ل دؤرا، ههتا فان سالای ب ههژا یی پیژان کری بوو. ههژی یه بیژین کو چو پویته یی نه هاتی یه کرن و ههر وهکی هینگتی یه دهمی لی هاتی یه قهشارتن، ئانکو ژ بلی کیلی یا سهری و یا پی یا چویدی لی نینه^(۲).

۵- شوینواریت خانی یی بهکر بهگن ئهرزی

شوینواریت وی خانی نه بیت کو پشتی خرابیونا کهلن ل بهروژی ئاڤاکری و ب

(۱) بهری خو بده بشکا وینه یا.

(۲) بهری خو بده بشکا وینه یا.

دورستی ل (بهري جوئي) (۱)، هتا نوکه زي شوينواريت وي بيت ماين.

۶- چه پيري سؤرا

جهه که دکه قيته رهخ گورستانا گوندي، بهرامبيري که لي، ل ده مي دؤر پيچکنا که لي، لهشکيري مير محمه دي رهواندزي بو خو کربونه چه پيري شيري، هتا نوکه زي ديپيژني (چه پيري سؤرا) (۲).

۷- گوري پير نهحمه دي نهرزي

نيکه ژ گوريت گورستانا نهرزي، به لي ب دورستي نه هاتي به دستنيشانکرن کو خه لکهک ژ گوريت دي قهدهرکعت، خوداني وي گوري کو پير نهحمه دي نهرزي به، ب چاکه کي دهقيري دهيته نياسين و خه لکهک خير و نه درا بو دکن، به لي دگل هندی زي ب دورستي نه هاتي به نياسين، کا بي ژ کي به و ل کيژ ده مي ژيايه، ژ بهر کو نه وه کهه قي يا گوتني دهربارهي وي دهينه کرن مژه کي دهاقينه سهر ههر راستييه کا دهربارهي وي دهيته گوتن، باهرا پتر ژ وان که سين پيرانييت ديروکي ههين، ديپيژن: بنياتي وي خه لکن کوردستانا (ترکي) به، بنه مالا وان ژ دهقيري ژوري بيت کوردستان مشهخت بو بوون و ل قی دهقيري تاکنجي بو بوون، ديسا ديپيژن: پير نهحمه دي نهرزي (حفت) برا هه بوون، هه مي زي زانا و ديندار بوون، به لي هيچ پيرانيه کا ديروکي ل دؤر ژيان و که ساتي يا نيکي ژ وان - ژ بلي شيوخ پيراموسي - ل ناف ژيدهرکي ديروکي نه هاتي به ديتن، به لي دگل هندی زي گوريت ههر حفت براييت وي د تاشکرانه:

۱ / پيري مهه ند، بي ل گوندي (غلبيشي)، بهري ده مي نيشا (خوریکا) که فتبا په زه کي، شفاني وي دا (حفت) جارا ل دؤر زقيرنت و گوپالي خو هاقينه سهر و گوپاله کي دي ژ پيشقه نينيت، ژ بهر کول وي باوهري بي بوون کو دي ژ وي نيشي

---

(۱) جهه که دکه قيته دناقههرا کاني يا نهرزي و گوندي، هه مي تیکدا بيستانن، بهر که به گي ل زهقيه کا وي (بهري جوئي) ناغا کربو، نوکه ملکي حه سن سه عيد به گي نهرزي به.
(۲) بهري خو بده بشکا وینه يا.

قورتال بیت.

۲ / پیری توکل (محمد المتوکل)، گۆری وی یی ل دهقهره بهرواری بالا، گوندی (مایئ).

۳ / شیخ برههیم، گۆری وی یی ل (گهلی کویرکی)، د ناقبههرا گوندی (نه رزی) و گوندی (بابگوریا) دا.

۴ / پیری کیری، گۆری وی یی ل گوندی (بابیری).

۵ / پیری زهنگ، گۆری وی یی ل روژتاقای گوندی (زینوا شیخ پیراموس).

۶ / پیری هلانی، خودانی ریبازهکا سؤفیاتی یی بوو، تهکیا وی ل دهقهره بهرواری ژیری یا، ل گوندی (کانیمازی) بوو، نوکه ژی گۆری وی ل گوندی ژینگوتی ب گۆرهکی پیرۆز دهیتته نیاسین، هه رهوه خانئ لهپ زپین هانا خو دبهته نک و دبیتیت:

«هوارا من خودی وؤ»

مناسبی پیری هلانی

پلنگی کهتی یه مهکانی

توبی یؤ د هوارا خانئ»^(۱)

۷ / شیخ پیراموس، ئیکه ژ چاکیت ب ناف و دهنگیت دهقهری، گۆری وی یی ل گوندی زینوا شیخ پیراموس. بهری نه نفالیت سالا (۱۹۸۸) ئ قوبه یهک یا ل سه ر ئافاکری بوو و ب رهخفه مزگهفت بوو، خه لکی دهقهری دبیتن: بهری مزگهفت بهیتته ئافاکرن (دیرهک) لئ هه بوو، ژیدرهکی فه لا ژی قئ چه ندی ته ئکید دکهت و دبیتیت: ناقئ وی دیرا (باصیاری) بوو، یا کوژ لایئ (مار أبراهیم) ی قه هاتی یه ئافاکرن، پاشی ل چه رخی (دههی) زایینی ژ لایئ (ربان ابن یلدا) و (ربان موسی) قه هاتی یه نویره نکرن^(۲)، به لئ ده رباره ی شیخ پیراموسی جوداهی یهک دناقبههرا وان پیزانینا دا هه یه، بیت کو ب ریکا ژیدهریت مسلمانا و فه لا ب دهست مه کهفتین:

(۱) جمیل احمد زینو هه رکی، شوړشا دم دم، چاپخانا (الحوادث)، به غدا، سالا (۱۹۸۳)، بپ ۱۱۲.

(۲) تاریخ یوسف بوسنایا، بپ ۷.

۱- ژیدهریت مسلمانا

ئەف ژیدهره ژى دو رهنگن، نقیسی، کوبه لگه بییت دیرۆکی نه و سهرده قکی، کونو و گوتنن بین کول دهقهری دهینه قه گپران، ئانکوژ دهسته ی بو دهسته ی هاتینه قه گواسن:

أ / ژیدهریت نفیسی:

ئەنوهه مائی د پرتوکا خو دا (الاکراد فی بهدینان) بپ (۷۶)، دەمی ل سهه شیخی ئیسلامی عهلی بی هه کاری (۴۰۹/۴۸۶ ک - ۱۰۱۹/۱۰۹۶)، خودانی ته کیا ل گوندی دیرهشی و لی هاتی یه قه شارتن دئاخفیت، دبیت: ژ گرنگترین خه لیفیت وی شیخ پیراموسه بی کول گوندی زبوی هاتی یه قه شارتن.

ب / ژیدهریت سهرده قکی

باها پتر ژ خه لکی دهقهری وهسا د ریکه فتینه کو شیخ پیراموس ئیکه ژ چاکیت خودان کهرامهت بییت مسلمانا و خودان ریبازهک سؤفیاتی بوو، دبیتن د بنیات دا خه لکی کوردستانا (ترکیا) بوو، باب و باپیریت وی ژ بهر هندهک ئه گهریت نه دیار هاتبوونه دهقهری دبیتن دەمی هاتی یه گوندی زبوی، هه قیرکی یهک د ناقبهه را وی و قه شێ دیرا (زبوی) دا ل دۆر راستی یا هندهک بابه تییت ئایینی پهیدا بوو، ئینا قه شێ مه نجه لهکا قیری که لاند و گوستیرا خو هاقیته تیدا و گوته شیخ پیراموس کو ئه گهر ئایینی وی بین دورست بیت دی گوستیرا وی ژ بنی مه نجه لا قیری ئینیته دهه، شیخ پیراموسی دهستی خو تی هه لاند و ئینادهه بیی کو دهستی وی بسۆزیت، ئینا قه شێ باوهری پی ئینا و مسلمان بوو.

دیسا دبیتن: دەمی لهشکه ری شاه (عه باس) ی (سه فهوی) ل سالا (۱۰۱۹ ک / ۱۶۱۰ ز) (۱) که لا (دمدم) دۆر پیچکری و خانێ له پ زبیرن ته نگا ف کری، هانا خوه بره ژماره کا چاکا و گو تی:

(۱) شوړشا دم دم، بپ ۳۵

يا پير ئه حمه دى ئه رزى
ته د دهستى شيرى نيرزى
ل بهراهى يا شهورى دلەببىزى
* *

يا شيخ پيرامويسه
ته د دهستى شيرى رويسه
هند خيتر هند نامويسه^(۱)
* *

يا مهلا ئه حمه دى بادي^(۲)
تو د علمى خودى روابدى
د ههوارا خانى هاتى^(۳)
* *

حاجى مه تينى ل مليوؤ
تو بهيتى د ههوارا خانى وؤ.

---

(۱) د پرتوكا شوڤشا (دم دم) دا، بهرپهري (۱۱۴)، ب قى رهنكى به:

ههوارا من خودى و:
شيختى مامويسه
ته د دهستى دا شيرى رويسه
چ غهزايهكا ب نامويسه

(۲) مهلا ئه حمه دى بادي؛ زانايهكى ب ناڤ و دهنگ بوو، سويد خان بهگى (۱۰۳۹-۳۹/ك)
۱۵۸۵-۱۶۲۹ز) ئه و كريبو سهركيشى وى لهشكهري كو د ههوارا خانى لهپ زيرين فرىكرى،
بهلى بهرى بگه هيسه كهلا (دمدم) ئيرانى يا ستاند و خانى لهپ زيرين كوشتن، ئينا بى شه
زقري. (الاکراد فى بهدينان)، بپ ۱۸۱
(۳) د ژيئدهري بهري دا ب قى رهنكى به:

ههوارا من خودى و:
مهلا ئه حمه دى بادي
تو ب علمى خودى ربابدى
تول مجالى شهورى هاتى

۲- ژیدهری فهلا

د قی ژیدهری دا (تاریخ یوسف بوسنایا) نقیسه ری دیرۆکی دبیثیت: ره بانی کورئ یه لدای چوو دیرا مار بوختیازد ل زوزانا گه ریا و لوپری چاف ب (ریان موسی) ی کهفت کو هیشتا ل دیرا (ابتداء) بوو و کره شاگردی خو، پشتی ده مه کی سه روبه ری وی ده قهری خوچه بوو، نهو ژی زقیری و (ریان موسی) ژی دگهل هات، ئینا خه لکهک ل دور خرغه بوون، ژمارا برایت ل سه رده می کورئ یه لدای خرغه بووین، ببونه (شیتست) و بیت ل سه رده می (ریان موسی) ی ببونه (سیسه د) برا. (۱)

پاشی به حسنی ژماره کا زور یا که رامه تیت وی دکهت و ب درپزی ل سه ر دناخیت (۲)، دبیثیت: «ل روژا نهینی، پشتی جهژنا (قیامه) ل سالا (۱۲۵۸) یا (یونانی) کو سالا (۳۳۵) کوجی یه وه غه ر کر»، ئانکو ل روژا نهینی (حهفتی) ههیشا (گولانا) سالا (۹۴۷ز) و سالا (۳۳۵ک) ل روژا (دو) ی (ته باخا) سالا (۹۴۶ز) ده سپی کربوو. (۳)

دیتنهک

ژیدهریت ههردو لایا (مسلمانا و فهلا)، ل سه رهندهک خالا د پیکهاتینه، نهف چهنده ژی گومانئ ل دور که ساتی یا (شیخ مووسی) پهیدا دکهت، کو دویر نینه ژ نه گهری قی وه کهه فی یا پیزانینا؛ بیته هزرکرن کو نه مسلمانه، ژ بهر کو ژیدهریت نقیسی نه خاسمه نه گهر ل نیزیکی ده می رویدانی هاتبنه نقیسن پتر جهی باوهری یه نه، ژ نهوان ژیدهریت پشتی ده مه کی درپژ هاتینه نقیسن، یان ژی د سه رده قکی بن، پیزانینیت وه کی ئیک نه قه نه:

۱- بنیاتی وی کو یی ژ کوردستانا (ترکیا) هاتی و ل گوندی زتیوی ئانجی بووی.

۲- ل نک فهلا (ریان) ه، ئانکو (راهب) یان (معلم)، ل نک مسلمانا ژی (شیخ) ه و (پیر) ه، نهف ههردو ناقه ژی ل سه ر خودانیت ریبازیت سو فیاتی یه دهینه دانان، ئانکو ههردو د خودان پله بیت بلندن و خودان ده ستهه لاتداری یا تایینی نه.

(۱) تاری یوسف بوسنایا، پ ۱۳۷

(۲) هه ژ بهری (۱۰۴) هه تا بهری (۱۰۵) ئ

(۳) ژیدهری بهری، پ ۱۲۲

۳- ههردو کهساتی، مووسایین (ربان) و مووسایین (پیر) د خودان کهرامه تن و رویدانیت عنتیکه ل سهر دهستی دهینه کرن.

۴- ههردو مووسا پشتی مرنا وان، بیت ل وی جهی ژ زیوی هاتینه فهشارتن؛ کول دهستیکی (دیر) هک لی هه بوو، پاشی مزگهفتهک ل شوینا وی هاتی یه ئافاکرن. به لی ب راستی هه رتیک ژ وان یین ل دهه کی ژ یای، (ربان موسی) یین ل نیشا ئیک ژ چه رخی (چواری) کۆچی ژ یای و ل سالا (۳۳۵ک) مری و (شیخ پیراموس) هه فچاخنی شیخی ئیسلامی عه لی هه کاری بوو، یین ل سالا (۴۰۹ک/۱۰۱۹ز) بووی و ل سالا (۴۸۶ک/۱۰۹۳ز) چوویه بهر دلۆفانی یا خودی، ئانکول چه رخی (پینجی) کۆچی یین ژ یای، ل بن روئاهی یا قی چهندی ئه م دشتین بیژین: د ناقبه را مرنا (ربان موسی) و بوونا شیخی ئیسلامی هه فچاخنی (شیخ پیراموس) (۷۴) سالن. ئه فه ژ یی چهندی دسه لمینت کو (ربان موسی) و (شیخ پیراموس) د ژیک جودانه و هه رتیک کهساتی یه که و ئه گهر د ئیک گۆر دا هاتینه فهشارتن ژ یه نه جهی گومانی یه، ژ بهر کو گه له ک جارا ل دریزاهی یا دیرۆکی وه سا رویدایه کو (دیر) بنه (مزگهفت) و (مزگهفت) بنه (دیر)، یان ژ یی ئیک ل سهر شوینواریت یا دی هاتیبته ئافاکرن و ل جهیت فه لا بیت کهفتینه دهستی مسلمانا و ل جهیت مسلمانا بیت کهفتینه دهستی فه لا، چهن دین نمونه بیت هه یین.

پشکا دووی

۱- دیوانۆکا ژۆری

جهی جشاتا ژنان بوو، ل روژیت خووش و باهرا پتر ل ئیفاری یا ژنیت مالیت میرا و کرمانجا، چ ژ بو که یف و خووشی یا؛ چ ژ بو به حسکرنا کاروباریت ژبان، لی دروینشان. دکه قیته بهرامبهری ده رگه هی روژئا فایی که لی.

۲- دیوانۆکا ژیری

جهی کۆمبوون و جفاتیت میری که لی و زه لامیت وی بوو، ل باهرا پتر ژ ئیفاری یا

